

УДК 811.112.2'42

ВІДОБРАЖЕННЯ ЕТНОКУЛЬТУРНИХ СТЕРЕОТИПІВ ПРО ЖІНКУ В АВСТРАЛІЙСЬКОМУ ХУДОЖНЬОМУ ДИСКУРСІ

Макарова О.А., аспірант

кафедри англійської мови та методики її викладання,
асистент кафедри туризму

Херсонський державний університет

У статті проаналізовано етнокультурні стереотипи про жінку в австралійському художньому дискурсі, доведено, що «образ жінки» як ґендерний стереотип у художньому дискурсі залежить від політичних, соціальних і психологічних особливостей конкретного суспільства, в якому живе і творить автор і яке описується в художньому творі.

Ключові слова: стереотип, образ жінки, австралійський художній дискурс.

В статье проанализированы этнокультурные стереотипы о женщине в австралийском художественном дискурсе, доказано, что «образ женщины» как гендерный стереотип в художественном дискурсе зависит от политических, социальных и психологических особенностей конкретного общества, в котором живет и творит автор и которое описывается в художественном произведении.

Ключевые слова: стереотип, образ женщины, австралийский художественный дискурс.

Makarova O.A. THE ETHNOCULTURAL STEREOTYPES ABOUT WOMEN IN THE AUSTRALIAN DISCOURSE

The article analyzes ethno-cultural stereotypes about a woman in the Australian discourse, it has been proved that the image of a woman as a gender stereotype in discourse depends on the political, social and psychological peculiarities of a particular society in which the author lives and works and which is described in the work.

Key words: stereotype, female image, Australian discourse.

Постановка проблеми. Австралійський художній дискурс сучасності демонструє низку унікальних ознак, що визначають особливості національного менталітету й культури австралійської мовної спільноти. У сучасній науці образ жінки визначається як базовий конститuent культури й розглядається в психології, педагогіці, філософії, культурології, міфології, лінгвістиці, літературознавстві, що свідчить про багатогранність місця, ролі та самого призначення жінки в суспільстві й важливість проблематики.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Художній дискурс як феномен національної культури містить різні сторони людського буття, у тому числі й ґендерний фактор. Ґендерні дослідження дають змогу по-новому інтерпретувати й аналізувати художні тексти як відображення картини світу, де наочно та глибоко втілюються чоловічий і жіночий погляд на світ, на взаємини статей. Найцікавішою в цьому плані, на наш погляд, є австралійська проза, яка відображає стан жінки в суспільстві й стереотипні уявлення про неї. В українських лінгвістичних студіях привертають увагу праці в цьому руслі Т. Сукаленко, О. Бондаренко, Ю. Абрамової, В. Калько, М. Чорнодон, Л. Марчук, Д. Семенова, О. Великородних, Т. Денисова, О. Калугіна, А. Шахнюк та ін.

Постановка завдання. На основі викладеного можна сформулювати мету статті, яка полягає в аналізі етнокультурних стереотипів про жінку в австралійському художньому дискурсі.

Виклад основного матеріалу дослідження. Аналізуючи образ жінки в художньому дискурсі, слід пам'ятати, що цей образ формується авторами в конкретному соціальному контексті й їх зміст відображає й визначається буденними уявленнями про бажаність та адекватність визначених характеристик жінки. Іншими словами, «образ жінки» як ґендерний стереотип у художньому дискурсі залежить від політичних, соціальних і психологічних особливостей конкретного суспільства, у якому живе й творить автор і яке описується в художньому творі. У художніх творах представлений той образ жінки, який є типовим для конкретного суспільства, бажаний і необхідний і відображає ті риси, які в певному суспільстві вважаються властивими жінці. Тому аналізуючи той чи інший образ жінки, також необхідно враховувати характеристики та ідеологію того соціального шару, до якого належить жінка.

Об'єктом дослідження постає образ жінки в австралійському художньому дискурсі ХХ століття.

Предмет дослідження становлять лінгвокультурні властивості образних засобів, що актуалізують образ жінки в австралійському художньому дискурсі ХХ століття.

Проведений нами аналіз показав, що в австралійському художньому дискурсі зустрічаються стереотипні уявлення про жінку, що стосуються всіх видів діяльності людини й її станів, тому гендерні стереотипи про жінок у австралійських художніх текстах аналізуються за запропонованою Ю. Апресяном схемою: зовнішність, вік, інтелект, мова, оскільки «людина мислиться насамперед як динамічна, діяльна істота. Вона виконує три різні типи дій – фізичні, інтелектуальні й мовні» [1, с. 352], внутрішні характеристики, оскільки людині «властиві певні стани – сприйняття, бажання, знання, думки, емоції тощо» [1, с. 352] і соціальна сфера життя, тобто соціальний статус, професійна діяльність, оскільки людина певним чином бере участь у житті суспільства. Розглянемо гендерні стереотипи про жінок в австралійському суспільстві на прикладі художнього дискурсу за запропонованою вище схемою детально.

Зовнішність. Відображення в лінгвокультурі стереотипного уявлення про зовнішність є значущим елементом мовної картини світу. Саме ці уявлення, пов'язані й з етнічним фенотипом, і з системою цінностей, і з уявленнями про красу, формують якийсь еталон зовнішності. Подібний еталон може бути розглянутий як гендерно обумовлений, має бінарну структуру, оскільки включає, по суті, два взаємопов'язаних і взаємообумовлених еталона: чоловічої та жіночої зовнішності. При цьому обидва еталони базуються на певних універсальних ознаках зовнішності людини загалом, що детерміновано власне процесом еволюції. Крім того, кожен із цих еталонів володіє певним ступенем варіативності, що зумовлено, зокрема, вимогами й перевагами конкретного соціуму в рамках єдиної культури. Як зазначається, конкретні еталони зовнішності – сукупність відібраних на основі різного виду знань і колективного досвіду ознак, пов'язаних «із фізичними особливостями конституції статі й естетичними ознаками, що співвідносяться із цими особливостями» [3, с. 41]. У фемінному концептуальному просторі ознака «зовнішність» відіграє велику роль і представлена великою кількістю лексичних одиниць, «тоді як у маскулінній концептуальній сфері «зовнішність» виступає лише як додаткова складова, отримуючи мовну об'єктивацію за допомогою не-

лікої кількості мовних одиниць» [4, с. 107]. Н. Вульф підкреслює, що красиве – атрибут жінок, яким вони прагнуть володіти, оскільки він робить їх більш привабливими в біологічному та сексуальному планах. На відміну від жінок, для чоловіків володіння цим атрибутом не є важливим, для них набагато важливіше мати красиву жінку [12, р. 18–28].

Зовнішність жінки в австралійській мовній картині світу представлена досить повно. До параметрів, за якими оцінюється жіноча зовнішність, належать особа, колір волосся, статура.

Згідно з даними нашої вибірки, привабливість і краса жінки залишаються її основними пріоритетними рисами в усі часи, однак, незважаючи на свою зовнішню консервативність, гендерні стереотипи суспільної свідомості дуже рухливі й мобільні, мають здатність практично миттєво реагувати на найменші зміни самої людини й навколишнього його середовища, тобто вони здатні динамічно змінюватися в процесі розвитку суспільства. Автор роману «Ті, що співають у терні» К. Маккалоу наводить приклад того, як зовнішність жінки зазнає трансформації у свідомості читача. Так, спочатку авторка використовує епітети (*the lovely dress, the dainty ashes-of-roses silk slippers with their two-inch heels, a very feminine figure...*), надалі змінює картину, використавши порівняння – *but in the face very like a horse eating an apple through a wire-netting fence*.

Half of him hated her appearance tonight, the short hair; the lovely dress, the dainty ashes-of-roses silk slippers with their two-inch heels; she was growing taller, developing a very feminine figure. And half of him was busy being terrifically proud of the fact that she shone all the other young ladies down. Miss Carmichael had the patrician features, but lacked the special glory of that red-gold hair; Miss King had exquisite blond tresses, but lacked the lissome body; Miss Mackail was stunning of body, but in the face very like a horse eating an apple through a wire-netting fence. Yet his overall reaction was one of disappointment, and an anguished wish to turn back the calendar. He didn't want Meggie to grow up, he wanted the little girl he could treat as his treasured babe. On Paddy's face he glimpsed an expression which mirrored his own thoughts, and smiled faintly. What bliss it would be if just once in his life he could show his feelings! But habit, training and discretion were too ingrained.

Вік. Психологи стверджують, що ні до чого на світі жінки не ставляться так уважно,

з таким винятковим критично-оцінним почуттям, як до свого віку, причому вік сприймається не просто як певна кількість років, він включає в себе й те, як виглядає жінка, і навіть те, як вона себе поводить. Знайдені нами приклади в художніх творах підтверджують це твердження психологів і доводять, що жінки завжди пам'ятають про вік і прагнуть робити все для того, щоб було важко однозначно відповісти, наскільки вона зріла або молода:

"No, you haven't. I'm the goad of your old age, that's all. When you look at me I remind you of what you cannot do, because of age".

*"You're wrong. I have loved you. God, how much! Do you think my years automatically preclude it? Well, Father de Bricassart, let me tell you something. Inside this stupid body I'm still young—I still feel, I still want, I still dream, I still kick up my heels and chafe at restrictions like my body. **Old age is the bitterest vengeance our vengeful God inflicts upon us. Why doesn't He age our minds as well?**" She leaned back in her chair and closed her eyes, her teeth showing sourly. "I shall go to Hell, of course. But before I do, I hope I get the chance to tell God what a mean, spiteful, pitiful apology of a God He is!"*

"You were a widow too long. God gave you freedom of choice, Mary. You could have remarried. If you chose not to remarry and in consequence you've been intolerably lonely, it's your own doing, not God's".

У наведеному фрагменті роману авторка використовує риторичні запитання (*Why doesn't He age our minds as well?*), тим самим спонукає читача до роздумів про вік.

Інтелектуальні здібності. Виділення гендерного чинника як одного з критеріїв розвитку інтелектуального потенціалу людини є відображенням глибокої багатовікової кризи людської свідомості, у результаті якої до сьогоденішнього дня найважливішою невирішеною проблемою залишається проблема дисбалансу «чоловічих» і «жіночих» цінностей, коли чоловік протиставляється жінці, а здоровий глузд, розум – емоційності й відсутності розуму.

За багато років на Заході поряд із традиційними підходами до вивчення інтелектуального розвитку людини виділилася група досліджень, у яких характеризується цей розвиток з погляду належності людини до певної статі. Так, англійський філософ і соціолог Г. Спенсер вважає, що надмірна захопленість розумовою діяльністю вкрай шкідлива для представниць жіночої статі, оскільки лише

зменшує силу жінки, яка самою природою призначена передусім для продовження роду. Саме Г. Спенсер сформулював типове для цієї епохи висловлювання про шкоду жіночої освіти: «У наш час ми щодня бачимо молоду дівчину, організм якої замучений на все життя після курсу навчання в коледжі. Вона вічно скаржиться на нездоров'я, у неї поганий апетит, вона до того слабка, що майже не може ходити» [7, с. 117]. Жінкам ХХ століття доводилося боротися з закостенілим стереотипом уявлень про їхні розумові здібності й доводити протилежне. Приклади підтверджують також і той факт, що досить часто жіноча «дурість» не сприймається у власне ментальному сенсі. Під дурістю розуміється необдуманість вчинків, надмірна емоційність, яка заважає прийняти раціональне рішення:

*Upon the heels of which thought she wept miserably, succeeded in **getting enough hold upon herself to tell herself not to be so stupid, twisted about and thumped her pillow in a fruitless quest after sleep, then lay defeated trying to read a script. After a few pages the words began traitorously to blur and swim together, and try as she would to use her old trick of bulldozing despair into some back corner of her mind, it ended in overwhelming her. Finally as the slovenly light of a late London dawn seeped through the windows she sat down at her desk, feeling the cold, hearing the distant growl of traffic, smelling the damp, tasting the sourness. Suddenly the idea of Drogheda seemed wonderful. Sweet pure air, a naturally broken silence. Peace.***

У наведеному прикладі авторка надає низку іронічних описів дівчини, яка намагається виглядати розумно (*getting enough hold upon herself to tell herself not to be so stupid, trying to read a script. ...the words began traitorously to blur and swim together, ...her old trick of bulldozing despair into some back corner of her mind*).

Мовлення. Основним стереотипом, пов'язаним з уявленнями про жінок, є усталена думка про їхню надмірну балакучість. Однак ми вважаємо, що цей стереотип не відповідає повною мірою реальній дійсності, де часто переважають соціокультурний і ситуативний чинники в процесі комунікації, тобто чоловікам теж може бути властива надмірна балакучість, і це безпосередньо залежатиме від ситуації й оточення.

Виходячи з даних, отриманих під час аналізу художніх творів австралійських письменників ХХ століття, нами виявлений такий факт: поряд із негативним ставленням до

жіночої товариськості існує й інша думка, коли жіночу балакучість розглядають як позитивний момент у підтримці розмови, на відміну від чоловіків, які не завжди відразу можуть знайти спільну тему для розмови, що підтверджується таким прикладом:

The dark child who sat next to her was the youngest daughter of the Italian man who owned and operated Wahine's bright blue cafe. Her name was Teresa Annunzio, and she was just dull enough to escape Sister Agatha's attention without being so dull that it turned her into Sister Agatha's butt. When her teeth grew in she was quite strikingly beautiful, and Meggie adored her. During lesson breaks in the playground they walked with arms looped around each other's waists, which was the sign that you were "best friends" and not available for courting by anyone else. And they talked, talked, talked.

Однією з перших, хто піддав «жіночу мову» аналізу, був американський дослідник Дж. Лакофф [10]. Він виділив характерні особливості жіночого мовлення на різних рівнях мови, а саме лексичному, граматичному й синтаксичному.

Наведемо приклади найбільш типових рис «жіночого мови» на кожному з рівнів. Так, на рівні лексики жінки схильні використовувати:

1. Слова й словосполучення, що виражають невпевненість, і вставні слова, які свідчать про невпевненість у собі [5, с. 67–70; 6, с. 90–136; 10, р. 83].

"I'm afraid we have a slight problem, Harry. Mary made another will, you see. Last night after she left the party she gave me a sealed envelope, and made me promise I'd open it the moment I saw her dead body for myself. When I did so I found it contained a fresh will"

2. Використання слів, що описують почуття й емоції [6, с. 90–136]:

"No one important. It's just strange, seeing someone familiar and yet terribly unfamiliar."

"What's your name, little Miss Cleary?"

"Meggie."

3) Використання вигуків на кшталт *uh, um*, що демонструють увагу та активну участь у діалозі:

Oh, idiocy! It didn't do him any good, did it? It was only a matter of time before something happened"

Oh, but I loved that man! Perhaps it was the call of our blood, I don't know. He was handsome.

4. Використання конструкцій на кшталт «so, such + прикметник або прислівник», що виражають позитивну або негативну коно-

тацію [9, р. 83]:

Cardinal Ralph protested that so much good food would make him fat, but after three days of Drogheda air, Drogheda people and Drogheda food, he seemed to be shedding the rather gaunt, haggard look he had worn when he arrived.

"Just do as you're told; it's so much nicer"

"Justine, my dearest, be calm," said Meggie strongly, not a falter in her voice. "Calm yourself and tell me. Are you sure?"

Часте використання в мові найвищого ступеню прикметників виконує функцію гіпербазалізації, що вважається типовим для представниць слабкої статі через такі властиві їм риси характеру, як емоційність, тобто можливість відкрито проявляти свої емоції. Лінгвісти (Р. Лакофф, С. Тремело-Плетц) звертали увагу на цю межу жіночого мовлення. Так, за твердженням С. Тремело-Плетц, «жінки схильні до перебільшень, повторів, частого використання в мові прикметників найвищого ступеню, що є одним із засобів «бути почутими», в будь-якому випадку їх уживання обмежується тими сферами, де жінкам дозволено бути експресивними, наприклад, під час вираження співчуття, участі тощо» [2, с. 171].

На рівні граматики виявлено такі особливості. Жінки частіше вживають дієслова пасивного стану, що може бути зумовлено «мовною обережністю» жінок, оскільки неособисті форми дієслова використовуються замість особистих, коли виникає необхідність промовчати про суб'єкт дії, що викликано невпевненістю або надмірною ввічливістю й коректністю. Однак найчастіше цей прийом використовується за бажання дотримати стратегію дистанціювання в процесі комунікації, тобто тоді, коли людина зацікавлена в приховуванні власної думки. Іншими словами, вживання пасивних конструкцій залишає «можливість відступу» в разі необхідності:

There was so much to be done, hardly any money to do it with, not enough time, and only one pair of hands.

В галузі синтаксису відмінності спостерігаються в уживанні різних типів питань, типів речень. Нами проведено дослідження діалогічного мовлення жіночих і чоловічих персонажів, які розмовляють англійською мовою. Діалогічна мова аналізується з позиції функціонально-семантичного синтаксису. Відповідно до цієї теорії, в процесі безпосереднього спілкування мовець використовує для вираження своєї думки спрямовані мовні твори, які професор Л. Чахоян називає комуникативними одиницями [8, с. 6].

До другої половини ХХ століття жінки стають більш вільними, незалежними і сміливими. Іншими словами, жінки ХХ століття вже не бояться відходу з родини й розлучення, оскільки це вже не розглядається суспільством як порок і гріх, і жінка може забезпечити себе й навіть дитину, працюючи. Жінки не обмежують себе сім'єю і домом, вони хочуть і готові бути корисними суспільству. Для цього послугував бурхливий розвиток індустрії, комерції, сфери обслуговування, засобів зв'язку й комунікацій, що проходить у середині ХХ століття, оскільки це створювало велику кількість робочих місць. Саме в цей період жінки активно починають проявляти себе як у сфері обслуговування і в конторах, так і професіях, які раніше розглядалися як типово чоловічі, наприклад, юриспруденція, журналістика, тобто із середини ХХ століття доля жінки – не тільки будинок і сім'я, а й робота, яка, як показують результати дослідження, нерідко виходить на перше місце.

Риси характеру. Гендерні стереотипи, як правило, істотно різняться за емоційною складовою, оскільки сфера емоцій і ступінь їх прояву залежать саме від статевої належності індивіда, що обґрунтовується й доводиться дослідженнями в різних галузях знання, в тому числі й гуманітарного. Жінкам приписується велика емоційність і відкритість у прояві емоцій, експресивність, як невербальна, так і вербальна. Велика емоційність жінок також може трактуватися як ознака, що має біологічні основи. Анна Мойр і Девід Джессел у книзі «Справжня відмінність між чоловіками і жінками» вказують, що різниця між чоловіком і жінкою в емоційній сфері може пояснюватися різницею в організації та функціонуванні головного мозку [11, р. 48]. Досліджуючи тексти художньої літератури, ми знайшли приклади, що підтверджують твердження про емоційність жінок:

Just why he was so fond of Meggie Father Ralph didn't know, nor for that matter did he spend much time wondering about it. It had begun with pity that day in the dusty station yard when he had noticed her lagging behind; set apart from the rest of her family by virtue of her sex, he had shrewdly guessed. As to why Frank also moved on an outer perimeter, this did not intrigue him at all, nor did he feel moved to pity Frank. There was something in Frank which killed tender emotions: a dark heart, a spirit lacking inner light. But Meggie? She had moved him unbearably, and he didn't really know why. There was the color of her hair, which pleased him; the color and

form of her eyes, like her mother's and therefore beautiful, but so much sweeter, more expressive; and her character, which he saw as the perfect female character, passive yet enormously strong. No rebel, Meggie; on the contrary. All her life she would obey, move within the boundaries of her female fate.

Проаналізувавши приклади з вибірки, ми виявили, що жінкам приписується багато негативних рис характеру, які не змінюються з часом.

Цікавість

На наш погляд, жіноча цікавість полягає в прагненні дізнатися в подробицях щонебудь нове, жінки просто емоційні під час вираження своєї цікавості.

“Do you?” She turned to look at him, at the beautiful hands guiding the car expertly through the crazy Roman traffic. “I don't miss it at all; London's too interesting”.

Ревнощі

Почуття ревнощів не є прерогативою представниць жіночої статі, і ми не ділимо це почуття на чоловічі та жіночі ревнощі. Ми вважаємо, що різниця полягає лише в тому, як проявляється це почуття. Матеріал вибірки показав, що жінки, як правило, сприймають усе емоційніше, що особливо проявляється в міміці, жестах, або втрачають самовладання:

*Well, he would find out if he had to wring it from her forcibly. Mary Carson was at her most demanding these days, **jealous of every moment he spent down at the head stockman's house; only the infinite patience of a subtle, devious man kept his rebellion against her possessiveness hidden from her. Even his alien pre-occupation with Meggie couldn't always overcome his politic wisdom, the purring content he derived from watching his charm work on such a cantankerous, refractory subject as Mary Carson.** While that long-dormant care for the welfare of a single other person champed and stamped up and down his mind, he acknowledged the existence of another entity dwelling side by side with it: the cat-cold cruelty of getting the better of, making a fool of a conceited, masterful woman. Oh, he'd always liked to do that! The old spider would never get the better of him.*

Злість і помста

Варто зазначити, що злість і помста не є постійними рисами характеру, що становлять образ жінки, це скоріше реакція жінки на певну поведінку, що видно з таких прикладів:

I have to say this Mass, this Requiem for my son. Bone of my bone, my son. Yes, Meggie, I believe you. Once I had my breath back I would

even have believed you without that terrible oath you swore. Vittorio knew the minute he set eyes on the boy, and in my heart I, too, must have known. Your laugh behind the roses from the boy—but my eyes looking up at me, as they used to be in my innocence. Fee knew. Anne Mueller knew. But not we men. We weren't fit to be told. For so you women think, and hug your mysteries, getting your backs on us for the slight God did you in not creating you in His Image. Vittorio knew, but it was the woman in him stilled his tongue. A masterly revenge.

Висновки з проведеного дослідження. Отже, у проведеному нами дослідженні виявляються як типові гендерні характеристики, що розкривають «образ жінки» як гендерного стереотипу, так і гендерні характеристики, приписувані частіше жінкам, проте їх повною мірою можна віднести й до представників сильної статі, наприклад, ревності, балакучість тощо. Крім того, аналіз жіночих образів, створюваних у художніх творах австралійськими письменниками, показує, що відбувається мінливість культурної репрезентації жіночої статі: нейтралізація фіксується в гендерному стереотипі негативної оцінки або її пом'якшення в такий, наприклад, ознаці, як соціальний статус (офіційний/неофіційний). Що стосується характеристик зовнішності, то «образ жінки» як гендерний стереотип стає менш консервативним і більш відвертим. Однак деякі характеристики залишаються незмінними, наприклад, хитрість, розважливість, доброта, акуратність, що дає нам змогу з точністю говорити про те, що вони є характерними жіночими рисами характеру. Виділені

тенденції мають універсальний характер, зумовлений загальними соціокультурними факторами глобалізації.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Апресян Ю.Д. Образ человека по данным языка: попытка системного описания. Избранные труды. Т. 2: Интегральное описание языка и системная лексикография. М., 1995. С. 317–354.
2. Балакина Л.В. Проявление гендерного фактора в художественном тексте: дисс. ... канд. филол. наук. Орел, 2005. 303 с.
3. Богуславский В.М. Человек в зеркале русской культуры, литературы и языка. Москва: Космополис, 1994. С. 41.
4. Велик Е.В. Лингвокультурологические и тендерные особенности лексики и фразеологии современного английского языка: дисс. ... канд. филол. наук. Москва, 2003. С. 107.
5. Жельвис В.И. Инвектива: мужское и женское предпочтение. Этнические стереотипы мужского и женского поведения. Санкт-Петербург: Наука, 1991. С. 67–70.
6. Земская Е.А., Китайгородская М.А., Розанова Н.Н. Особенности мужской и женской речи. Русский язык в его функционировании. Коммуникативно-прагматический аспект. Москва: Наука, 1993. С. 90–136.
7. Нестерова С.А. Образ английской и американской женщины в представлении современников: последняя треть XIX – начало XX веков: дисс. ... канд. истор. наук. Самара, 2004. 187 с.
8. Чахоян Л.П. Синтаксис диалогической речи современного английского языка. Москва: Высшая школа, 1979.
9. Lakoff G. Women, fire, and dangerous things: What categories reveal about the mind. Chicago: University of Chicago Press, 1987.
10. Lakoff R. Language and Women's Place. New York, 1975.
11. Moir A., Jessel D. The real difference between men and women. NY: Delta, 1992. P. 48.
12. Woolf V. Women and Fiction. Gender. Ebbw Vale, 1990. P. 18–28.